

**Ústav etnológie
a sociálnej antropológie**
Slovenskej akadémie vied

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 39

Nové prístupy v etnológii a sociálnej antropológii na Slovensku

Editori:

Mgr. Ľubica Voľanská, PhD., Ústav etnológie
a sociálnej antropológie SAV, Bratislava
Mgr. Adam Wiesner, PhD., Ústav etnológie
a sociálnej antropológie SAV, Bratislava

Recenzenti:

Mgr. Barbara Láštiová, PhD., Ústav výskumu
sociálnej komunikácie SAV, Bratislava
Doc. PhDr. Daniel Drápala, PhD., Ústav evropské etnologie,
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Autori:

© Mgr. Vladimír Bahna, PhD., Ústav etnológie
a sociálnej antropológie SAV, Bratislava, 2019
© Mgr. Ľubica Voľanská, PhD., Ústav etnológie
a sociálnej antropológie SAV, Bratislava, 2019
© Mgr. Adam Wiesner, PhD., Ústav etnológie
a sociálnej antropológie SAV, Bratislava, 2019

Návrh obálky, dizajn a príprava do tlače:

© Lívia Lörinczová

Jazyková korektúra:

doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc., Mgr. Dagmar Benovičová
a Ruth Zorvan, B. A.

Preklad anglického resumé:

Mgr. Judita Takáčová

© Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, Bratislava, 2019
© VEDA, vydavateľstvo SAV, 2019

Vydanie tejto monografie finančne podporil projekt VEGA č. 2/0050/16 Aplikácie
inovatívnych prístupov v etnológii/sociálnej antropológii na Slovensku.

ISBN 978-80-224-1789-1

Nové prístupy v etnológii a sociálnej antropológii na Slovensku

Ľubica Voľanská · Adam Wiesner
(eds.)

OBSAH

NOVÉ PŘÍSTUPY V ETNOLÓGII A SOCIÁLNEJ ANTROPOLÓGII NA SLOVENSKU

Vladimír Bahna · Ľubica Voľanská · Adam Wiesner..... 9

EXPERIMENT

V ANTROPOLÓGII Vladimír Bahna27

ORGANIZAČNÁ ANTROPOLÓGIA

**AKO METÓDA PRI VÝSKUME NEHMOTNÉHO
KULTÚRNEHO DEDIČSTVA?** Ľubica Voľanská70

OD PSANÍ O SOBĚ KE SPOLUPRÁCI

**REFLEXIVNÍ PSANÍ A SPOLUPRACUJÍCÍ PŘÍSTUP V TERAPII
A (AUTO)ETNOGRAFII** Adam Wiesner 109

AUTORI..... 144

AUTHORS.....147

NEW APPROACHES IN ETHNOLOGY AND SOCIAL

ANTHROPOLOGY IN SLOVAKIA

Vladimír Bahna · Ľubica Voľanská · Adam Wiesner..... 151

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 169

Nové prístupy v etnológii a sociálnej antropológii na Slovensku

Vladimír Bahna · Ľubica Voľanská
Adam Wiesner

V etnológii a sociálnej antropológii možno v poslednom čase pozorovať výraznejší záujem o teoretické a metodologické otázky a diskusie (Ruby, 2005; Marcus, 2014; Holman Jones et al., 2016; Xygalatas, 2019) so zreteľom na fakt, že používané teoretické a metodologické prístupy nie sú unikátne iba pre etnológiu či sociálnu antropológiu. Naopak, neraz ide o „výpožičky“ z iných sociálnych vied. Použitie určitých teoretických východísk sociálnych vied v etnologickom či antropologickom výskume však predstavuje ich istú adaptáciu pre jeho potreby. Táto adaptácia môže viesť k inovácii metodologických prístupov (Moore, 2005).

Publikácia, ktorú držíte v ruke, je zameraná na predstavenie a reflexiu inovatívnych výskumných prístupov v troch vybraných témach v etnologickom bádani: použitie experimentu pre potreby doplnenia a rozšírenia etnografického výskumu, výskum fungovania organizácií a reflexívne písanie a spolupracujúci prístup v terapii a (auto)etnografii. Je určená antropológom, etnológom a iným sociálnym vedcom, ktorí majú záujem zoznámiť sa s vybranými teoretickými a metodologickými prístupmi v etnológii a sociálnej antropológii posledných dvoch desaťročí. Autori chceli zároveň vo sfére výskumu na Slovensku a prostredníctvom výskumných dát pochádzajúcich z tohto územia prispieť k aktuálnym akademickým diskusiám

doma i v zahraničí. Výber tém a metód v prvom rade odráža výskumné záujmy autorov publikácie a je vskutku rôznorodý. Ukazuje variabilitu možných prístupov – od experimentu ako „kráľovskej metódy“ v pozitivistických vedách až po výsostne postmoderný prístup v podobe autoetnografie a reflexívneho písania.

V súvislosti s postmoderným prelínaním postupov, fragmentáciou štýlov a dekonštrukciou metód by si niekto mohol položiť otázku, kde ležia hranice súčasnej etnografie? Aký je vlastne rozdiel medzi vedou a umením? Treba pripomenúť, že v rámci histórie vývoja odboru by to nebolo po prvýkrát. Už v roku 1986 James Clifford v úvode významného diela *Writing Culture* uviedol, že „robiť etnografiu je remeslom, úzko spätým so svetským procesom písania“ (Clifford, 1986: 6). Etnografická esejistika, v rámci ktorej naše výskumy dostávajú svoj šat, aby o nich mohla ďalej čítať odborná verejnosť, sa vyznačuje charakteristickými rysmi, ktoré sa viažu na komplexný kontext kvalitatívneho skúmania reality. Súčasná etnografia má svoju špecifickú rétoriku a výrazové konvencie, vzniká v prostredí určitého inštitucionálneho rámca, často má politický presah, a jej žáner aj obsah sú historicky podmienené, t. j. menia sa v čase (Ibid.). Vďaka tomu odbor prešiel niekoľkými významnými obratmi, ktoré kriticky reflektovali jeho samotnú podstatu a zmenili jeho podobu. Zo súčasného pohľadu v rámci kvalitatívneho skúmania už nehovoríme o snahe odhaliť jasnú objektívnu pravdu, ale o „čiastočných kultúrnych či historických pravdách“ (Ibid.), ktoré sú výsledkom nášho pozorovania, ktoré je zo svojej podstaty limitované. To však neznamená, že by použitie metód, akou je napríklad experiment, nemalo v rámci súčasnej antropológie a etnológie miesto. „Čiastočné, lokálne či historické poznanie“ je stále dôležitou súčasťou vývoja poznania vo všeobecnosti (Richardson, St. Pierre, 2005: 961). Naše poznávanie sa však stáva v niečom

„jednoduchším“, lebo sme si z postmoderného hľadiska viac vedomí „situačných limitov toho, kto spoznáva“ (Ibid.).

Experiment určite nie je prvá, a zrejme ani druhá vec, ktorá človeku napadne, keď sa povie sociálna antropológia alebo etnológia. Mnohí by možno aj tvrdili, že využívanie experimentov v týchto disciplínach nie je možné, prípadne sa vzpiera ich podstate. Kapitola Vladimíra Bahnu *Experiment v antropológii* vysvetľuje opodstatnenie opačného názoru. Jej cieľom je totiž objasniť základy experimentov a možné prínosy ich využitia v antropológii a v príbuzných disciplínach. Hoci experiment patrí k základným nástrojom vedeckej metódy, v antropológii bol a stále je využívaný len okrajovo. V posledných desiatich rokoch však dochádza k čoraz častejšiemu využívaniu experimentu aj v antropológii. Deje sa tak predovšetkým v oblastiach interdisciplinárneho prekrývania sa s psychológiou, kognitívnou vedou, humánnou ekológiou či experimentálnou ekonómiou – teda s disciplínami, ktoré majú experiment v štandardnej výbave. Hoci je experimentálny výskum postavený na deduktívnom prístupe a testovaní hypotéz, súčasná snaha o jeho využitie v sociálnych a humanitných disciplínach nepredstavuje metodologickú konfrontáciu a súperenie kvantitatívnych a naturalistických prístupov a interpretatívnych a kvalitatívnych disciplín, ale naopak - jej cieľom je vzájomná integrácia interpretatívnych, exploratívnych a explanatívnych prístupov, kvalitatívnych a kvantitatívnych metód. Teda nejde len o prienik experimentálnych metód do sociálnych a humanitných vied, ale aj naopak - o prienik kontextuálnych kvalitatívnych metód do kvantitatívnych behaviorálnych disciplín. Nevyhnutnou súčasťou takéhoto prepojenia je pochopenie nedostatkov a obmedzení v jednotlivých prístupoch a nutnosti použiť interdisciplinárnu integráciu pri ich odstraňovaní. Kapitola je venovaná antropológom, etnológom a iným sociálnym vedcom, ktorí nemajú doposiaľ širšie skúsenosti

s experimentmi. Je preto do veľkej miery koncipovaná aj ako úvod do logiky experimentálneho výskumu a prehľad základných možností, ktoré tento druh výskumu prináša. Ako hovorí antropológ Russel Bernard, porozumenie experimentom je pre antropológa cenné dokonca aj vtedy, ak nikdy nebude robiť skutočné experimenty. Na udalosti a zmeny vo svete sa dá pozeráť aj ako na sled prirodzených experimentov a je len na výskumníkovi, či je ochotný si osvojiť experimentálne nazeranie na svet (Bernard, 2011: 82).

Kapitola uvádza základné princípy experimentálneho dizajnu a objasní jeho základné podoby a ich využitie v antropológii. Čitateľovi ponúka príklady od experimentov používajúcich jednoduché dotazníky, cez ekonomické hry až po behaviorálne experimenty a experimenty využívajúce fyziologické merania. Vladimír Bahna ponúka nový pohľad na ideu, že hoci sú určité výskumné metódy typické pre isté disciplíny - tak ako je etnografický terénny výskum typický pre sociálnu antropológiu a etnológiu - nie je správne, aby sa vedecké disciplíny ostro vymedzovali pomocou metód. Lipnutie na akejsi metodologickej autonómnosti dokonca považuje v istom zmysle za sabotáž vedeckého poznania. Experiment ako každá vedecká metóda je v prvom rade nástroj vedeckého poznávania. Má svoje prednosti a obmedzenia, tak ako ich majú aj etnografické metódy. Je to nástroj, ktorým sa hľadajú odpovede na veľmi konkrétne otázky formulované v kontexte kauzálnych vzťahov jasne definovaných premenných. Neexistuje dôvod, prečo by antropológ nemohol klásť takéto otázky a preskúmať ich pomocou experimentu.

Autor tiež poukazuje na metodologické problémy, ako nízka externá validita či tzv. problém WEIRD, ktorým čelia laboratorne experimentálne výskumy a ktoré hovoria o ich „odreznosti“ od reality (Henrich, Heine, Norenzayan, 2010). Využívanie experimentu v antropológii tak môže byť prínosom nielen pre

antropológov v doplnení etnografie a k celkovej metodologickej triangulácii. Prínos môže byť aj opačný. Antropológovia a antropologičky môžu prispieť k dizajnom experimentov citlivých na regionálny kontext, tak aby sa dali zmysluplne zopakovať naprieč rôznymi kultúrami; môžu vytvoriť terénne experimenty osadené do reálneho prirodzeného prostredia; alebo môžu overovať zistenia z experimentov pomocou etnografických metód (Xygalatas, 2018, 2019).

Kapitola Lubice Voľanskej *Organizačná antropológia ako metóda pri výskume nehmotného kultúrneho dedičstva?* sa venuje otázke, či je antropológia organizácií viac ako metóda alebo či skôr ide o využitie etnografie v rámci výskumu organizácií, ktorá zažíva boom v posledných rokoch. Antropológia organizácií je často zúžene chápaná ako biznis antropológia, čo má svoje korene pravdepodobne v prístupe Geerta Hofstedeho (1991, 2001)¹, či antropológia v podnikaní, ako ju nazýva vo svojom prehľade aplikovanej etnológie Juraj Janto (2013). Parafrázujúc antropologičku Margaret A. Gwynne hovorí o tom, že sa bádatelia pohybujú na známej pôde antropologického diskurzu, pracujú s pojmami, ktoré sa v antropologickom bádaní bežne používajú: status, hierarchia, rola, štruktúra (Gwynne, 2003: 207). Sústreďujú sa na najmä na vzťahy medzi zamestnancami a firmou, vzájomné vzťahy medzi samotnými zamestnancami, prípadne zamestnancami a klientmi firmy, ale aj súvislosťami s časom, priestorom a hmotnými vecami, ako o nich píše Barbara Czarniawska (Czarniawska, 2004). Aplikovaný prístup sa tak sústreďí i na možné riešenia zistených problémov súvisiacich najmä s komunikáciou medzi jednotlivými skupinami.

¹ Zo strany sociálnych antropológov či etnológov existuje ostrá kritika Hofstedeho diela, ktorá hovorí o limitoch kvantifikovania kultúry, reprezentovaných konceptmi kultúrnych dimenzií a matríc (McSweeney, 2002; Baskerville, 2003; Moussettes, 2007; Tužinská, Voľanská, 2016).

Konečným cieľom je tak cez podporu pozitívnych vzťahov medzi jednotlivými aktérmi, ako aj poznaním procesov v danej organizácii zvýšiť efektivitu práce, čo prináša výsledky - zväčša v podobe narastajúceho zisku. V každom prípade sa však môže výskum uberať aj smerom „nekomerčným“ a skúmať „ľud xerokopírovačov“ či „dedinu“ zvanú letisková hala (Czarniawska, 2017: 7). V organizáciách rovnako existujú skupiny, ktoré si vytvárajú vlastnú kultúru, tá je však podobná kultúram väčšieho celku, ktorého sú súčasťou (v prípade firmy súčasťou firemnej kultúry) a jej význam môže v niektorých situáciách prevažovať nad inými charakteristikami jednotlivých členov či skupín.

Zároveň však výskum v organizáciách prináša pre bádateľov a bádateľky viaceré výzvy. Každý pracovník či pracovníčka ako potenciálny partner či partnerka pri výskume je zväčša zamestnancom skúmanej organizácie, no zároveň tieto organizácie nefungujú vo vákuu. Pri výskume je teda nutné zväziť oveľa širší kontext, ako len samotnú skúmanú organizáciu. Ďalšou výzvou pri výskume je fakt, že partnermi a partnerkami výskumníkov a výskumníčok sú v organizáciách najmä profesionáli – zvyčajne veľmi vzdelaní, vysokokvalifikovaní odborníci. Profesionáli, zvyknutí na to, že sú najväčšími expertmi v odbore a tak vonkajším prostredím prakticky nekontrolovateľní, často spochybňujú činnosť bádateľov alebo nejakým spôsobom vyjednávajú svoju pozíciu v súvislosti so zručnosťami etnografov. Ďalšou výzvou je fakt, že život v organizácii sa deje na mnohých miestach naraz a aj jeho aktéri sa pohybujú rýchlo a často, navyše, udalosti prebiehajú na mnohých miestach súčasne. Výziev a špecifik je, pochopiť, viac, spomenieme však ešte aspoň ideologické alebo finančné záujmy organizácií súvisiace s ochranou zdrojov a konkurenciou medzi organizáciami, ktoré musia bádatelia v teréne rovnako rešpektovať.

Kapitola sa zamýšľa tiež nad tým, ako výskum organizácie či inštitúcie môže prispieť k diskusii o tradičnej ľudovej kultúre či o nehmotnom kultúrnom dedičstve, ako o predmete etnologického bádania. Ako príklad zvolila Ľubica Voľanská priestor národného žrebčína v Topolčiankach. Rozhodnutie robiť výskum práve v tejto organizácii bolo inšpirované diskusiou v rámci zasadnutia Odbornej komisie pre posudzovanie návrhov na zápis do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska a do Zoznamu najlepších spôsobov ochrany nehmotného kultúrneho dedičstva na Slovensku, ktorú na jar roku 2017 rozpútalo rozhodovanie o zápise prvku Chov plemena koní Lipican v Topolčiankach do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Diskusia sa viedla o tom, či chov koní, teda prvok spojený s prírodou, resp. so živými tvormi, má alebo nemá byť považovaný za súčasť nehmotného kultúrneho dedičstva. Chápanie toho, čo patrí a čo nepatrí do oblasti nehmotného kultúrneho dedičstva, je totiž podmienené lokálnymi tradíciami vedeckého i spoločenského nazerania na problematiku a rovnako podlieha vývoju. Svoj výskum preto Ľ. Voľanská vníma ako príspevok k diskusii o charaktere nazerania na nehmotné kultúrne dedičstvo na Slovensku a k snahe rozšíriť jeho chápanie v súvislosti s moderným obsahom termínu. Vo svojej kapitole totiž, využívajúc prístupy antropológie organizácií, analyzuje Národný žrebčín v Topolčiankach ako sociálny priestor, v ktorom po niekoľko generácií prebieha medzigeneračná transmisia chovateľských, športových i výcvikových praktík, ale i od chovu neoddeliteľných prvkov agrárnej kultúry. Sociálny priestor žrebčína ponúka zároveň možnosti výskumu verbálnych prejavov, interpretačného umenia, zvykov a rituálov či tradičného remesla. Nie je to len antropológia a etnológia, ktoré sa snažia do svojho portfólia začleniť prístupy získané zo susedných odborov

spoločenských vied. Postmoderné terapeutické smery, pre zmenu, čerpajú práve zo širokého antropologického poznania. Vďaka tomu je napríklad súčasná naratívna terapia Michaela Whitea vnímaná ako istý druh kultúrnej práce (cultural work) či postpsychologickej praxe (McLeod, citované podľa White, 2011: xxx). Naratívna prax, ktorá vychádza z Batesonovej interpretatívnej metódy a Foucaultovho konceptu modernej technológie moci, dáva konkrétnu podobu Geertzovmu hustému popisu v terapeutickom prostredí. Prostredníctvom identifikácie dominantných naratívov, v ktorých naše disciplinované ja podliehajú vplyvu moderného inštitucionálneho rámca, môžeme objaviť skryté možnosti našich alternatívnych príbehov. Paralelu k naratívnej praxi, ktorá vychádza práve z analógie textu, predstavuje postmoderný prístup k žánrom v rámci (auto)etnografickej esejistiky, aj k celkovému procesu písania, ktorý dnes už nemožno vnímať ako izolovanú činnosť. Výsledkom reflexívneho obratu v antropológii (podobne ako v iných disciplínach) je predpoklad, že autorstvo, proces a výsledný produkt sú spolu bezprostredne späté a vytvárajú istý koherentný celok (Myerhoff, Ruby, 1982: 6). Podobne jazyk neodráža sociálnu realitu, ale ju vytvára (Richardson, St. Pierre, 2005: 961). Postmoderné prepojenie kreatívneho a analytického aspektu v rámci etnografie poskytuje výskumníckam a výskumníkom viac možností, ako pristúpiť k procesu písania a ovplyvniť tak podobu výsledku ich výskumov. Súčasné žánre ako autoetnografia či osobný naratív sa preto už nevyhýbajú ani písaniu v prvej osobe a práci s tzv. emocionálnymi dátami (St. Pierre, 1997), ktorým sa tradičný realistický úzus snažil vyhnúť, pretože nezodpovedajú odosobnenému modernému poňatiu vedy.

V kapitole Adama Wiesnera *Od psaní o sobě ke spolupráci. Reflexivní psaní a spolupracující přístup v terapii a (auto)etnografii* sa autor zameriava na preskúmanie filozofického kontextu,

ktorý sa spája s postmoderným a reflexívnym obratom v sociálnych vedách a v rámci etnografickej metodológie a esejistiky umožňuje výskumníkom a výskumníčkam využívať viacero možností, ako pracovať s ich dátami. V rámci etnografickej esejistiky teraz máme k dispozícii oveľa viac žánrov a formátov písania, než len tradičný realistický úzus (Van Maanen, 2011) prevzatý z exaktných vied. Tieto nové prístupy však zároveň v súvislosti s písaním o sebe (a iných) prinášajú etickú výzvu, týkajúcu sa otázky hraníc, otvorenosti a zraniteľnosti autora alebo autorky, aj jeho partnerov a partneriek vo výskume.

Inšpirovaný skúsenosťou so spolupracujúcim prístupom a naratívnu terapiou sa A. Wiesner snaží identifikovať prie-sečníky, ktoré boli významné aj pre jeho etnografický terén. Ťažisko týchto spoločných línií vidí predovšetkým v postmodernom prístupe k jazyku ako k dialógu, ktorý umožňuje (spolu)vytváranie nových významov prostredníctvom slobodného kreatívno-analytického procesu, ktorý sa nesnaží o konkrétny jednotný štýl a formát. Namiesto zamerania sa na s odstupom pozorované fakty, ktorým z postmoderného hľadiska chýba plnosť ľudskej reálnej skúsenosti (ktorá je vždy istým spôsobom vtelená, zmyslová, ale zároveň neúplná, fragmentovaná a neohraničená), postmoderné prístupy k reflexívnemu písaniu v rámci spolupracujúcej evokujúcej (auto)etnografie umožňujú dať priestor dátam, ktoré nemajú jednoznačný empirický status ani jednoznačne určený cieľ. Postmoderný prístup k etnografickej esejistike zároveň umožňuje nahraďiť tradičný koncept metodologickej triangulácie termínom kryštalizácia, ktorý je viac v súlade s mnohovekvnosťou a fragmentáciou postmoderných naratívov, nahrádzajúcich modernistickú snahu o jednotné poznanie.

Autor v kapitole podrobnejšie popisuje vlastnú skúsenosť s písaním evokujúcej autoetnografie z pozície človeka, ktorý prešiel rodovou tranzíciou a identifikuje sa ako nebinárna

osoba. Na vlastnú komplexnú skúsenosť s reflexívnym písaním sa snaží spätne nahliadnuť z niekoľkých rovín. Ako autor zoznamuje čitateľov a čitateľky s komplikovaným procesom vzniku jeho monografie, ktorý v sebe okrem autoetnografickej skúsenosti obsahuje tiež kritický pohľad jednej z partneriek vo výskume, a to vo forme listu. Cez tzv. „pozíciu nevedenia“ (*not-knowing approach* Anderson, 2009) prevzatú z postmodernej spolupracujúcej terapie, A. Wiesner ako etnograf a terapeut zároveň rieši etickú dilemu, či je vhodné dávať svojim partnerom a partnerkám vo výskume možnosť zasiahnuť do finálnej podoby textu, ktorý je výsledkom dlhodobého výskumného pobytu v teréne. Upozorňuje na jemný rozdiel medzi spolupracujúcimi prístupmi rozvíjanými v postmodernej terapii a sociálnych vedách. Kým spolupracujúci prístup v antropológii, ktorý akcentuje nehierarchický vzťah medzi výskumníkom či výskumníčkou a jeho respondentmi a respondentkami, stavia do popredia etickú otázku vzťahov a reciprocity, spolupracujúci prístup v terapii sa okrem snahy o spoluvytváranie v rámci konverzačného aktu zameriava výhradne na proces, nie na výsledný obsah. Pozornosť zameraná na proces umožňuje terapeutovi zaujať pozíciu nevedenia, vďaka ktorej sa klient v rozhovore automaticky stáva expertom na svoj život a seba samého (Anderson, 2009: 68). Vedomá pozícia nevedenia nás v rámci etnografického výskumu môže oslobodiť od „potreby byť expertom na to..., aké sú najlepšie príbehy alebo aká je tá správna otázka“ (Ibid.: 66). V rámci partnerského vzťahu tak vzniká prostredie slobodnej výmeny, kde sa všetci zúčastnení podieľajú na spoluvytváraní nových možností.

A. Wiesner vo svojom texte predstavuje kreatívno-analytický proces (Creative Analytical Process, CAP) uplatňovaný v rámci reflexívneho písania a evokujúcu autoetnografiu ako príklad vhodných postmoderných prístupov pre využitie tzv. emocionálnych dát (St. Pierre, 1997), ktorým sa prevládajúci

realistický štýl v sociálnych vedách snaží úplne vyhnúť. Vďaka silnému kreatívnemu aspektu v postmodernom prístupe k písaniu možno často identifikovať jeho tzv. terapeutický presah, ktorý sa dotýka nielen samotného autora alebo autorky, ale aj jeho čitateľov a čitateľiek a to prostredníctvom princípu rezonancie (Anderson, 2001). Inšpirovaný naratívnou terapiou, ktorá je založená na analógii textu, A. Wiesner upozorňuje na silu evokujúcej autoetnografie poodhaliť tzv. dominantné naratívy, v ktorých sa ako autori a autorky vlastných príbehov zbavujeme moci nad svojimi životmi. V súvislosti s terapeutickým presahom reflexívneho písania autor upozorňuje na skutočnosť, že viesť deliacu čiaru medzi kreatívnym a terapeutickým písaním nie je jednoznačne možné. Z pohľadu kreatívno-analytického prístupu k písaniu môže byť každé písanie, ktoré v sebe zahŕňa kreatívny aspekt, zároveň písaním terapeutickým. Jeho podstatou je dôvera v seba, vo svoje schopnosti, a dôraz na autenticitu zážitku, na rozdiel od snahy o konkrétny štýl či formát. Práve také písanie reflektuje život v postmodernej perspektíve, ako „mimoriadne chaotický“ a „bez jasných začiatkov a koncov“ (Bolton, 1999: 20).

LITERATÚRA

- ANDERSON, R. (2001). Embodied writing and reflections on embodiment. *Journal of Transpersonal Psychology*, 33(2), 83 – 98.
- ANDERSON, H. (2009). *Konverzace, jazyk a jejich možnosti: Postmoderní přístup k terapii*. Brno: NC Publishing.
- BASKERVILLE, R. F. (2003). Hofstede never studied culture. *Accounting, Organizations and Society* 28(1), 1 – 14.
- BERNARD, H. R. (2011). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lahman: Altamira Press.
- BOLTON, G. (1999). *Therapeutic Potential of Creative Writing: Writing Myself*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- CLIFFORD, J. (1986). Introduction: Partial Truths. In: J. Clifford, G. E. Marcus (Eds.), *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2 – 26.
- CZARNIAWSKA, B. (2004). On Time, Space, and Action Nets. *Organization*, 11(6), 773 – 791.
- CZARNIAWSKA, B. (2017). Organization studies as symmetrical ethnology. *Journal of Organizational Ethnography*, 6(1), 2 – 10.
- GWYNNE, M. A. (2003). *Applied Anthropology. A Career-oriented Approach*. Boston: Allyn & Bacon.
- HENRICH, J., HEINE, S. J., NORENZAYAN, A. (2010). The Weirdest People in the World? *Behavioral and Brain Sciences*, 33(2-3), 61 – 83.
- HOFSTEDE, G. (1991). *Culture and Organizations — Software of the Mind*. London: McGraw-Hill.
- HOFSTEDE, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- HOLMAN JONES, S., ADAMS, T. E., ELLIS, C. (Eds.) (2016). *Handbook of Autoethnography*. London, New York: Routledge.
- JANTO, J. (2013). Perspektívy aplikovanej etnológie. In: M. Botiková, K. Jakubíková, H. Hlôšková, J. Janto: *Výzkumné a metodické postupy súčasné slovenské etnologie (problematika rodiny, obřadní studia, oral history, aplikovaná etnologie)*. Brno: Masarykova univerzita, 85 – 114.
- MARCUS, G. E. (2014). *Where Theory Work is Done in the Production of Contemporary Anthropological Research and How It Might Be Made Accessible in Intermedia Forms of Reception in Ethnography*, dostupné na: http://methods.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/fak_zentrum_methoden/Homepage_neu/Media/vwpeo2.pdf
- MCSWEENEY, B. (2002). Hofstede's model of national cultural differences and their consequences: a triumph of faith – a failure of analysis. *Human Relations*, 55(1), 89 – 117.
- MOORE, H. L. (2005). Anthropological theory at the turn of the century. In: L. H. Moore (ed.): *Anthropological Theory Today*. Cambridge, Malton, 1 – 23.
- MOUSSETES, A. (2007). The absence of women's voices in Hofstede's Cultural Consequences: A postcolonial reading. *Women in Management Review*, 22, 443 – 445.
- MYERHOFF, B., RUBY, J. (1982). Introduction. In: J. Ruby (Ed.), *A Crack in the Mirror: Reflexive Perspectives in Anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1 – 35.
- PEDERSEN, A., HUMLE, M. (2016) *Doing Organizational Ethnography*. New York: Routledge.
- RICHARDSON, L., ST. PIERRE, E. (2005). Writing: A method of inquiry. In: N. Denzin, Y. Lincoln (Eds.): *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, 959 – 978.
- RUBY, J. (2005). The last 20 years of visual anthropology – a critical review. *Visual Studies*, 20(2), 159 – 170.

- TUŽINSKÁ, H., VOLANSKÁ, L. (2016). Interkultúrna komunikácia na Slovensku: ako sa rámčuje inakosť? In: S. Lutherová, M. Hlinčíková (eds.): *Za hranicami vedy? Aplikovaná antropológia v spoločnosti*. Bratislava: Veda, Ústav etnológie SAV, 106 – 130.
- VAN MAANEN, J. (2011). *Tales of the Field: On Writing Ethnography. Second Edition*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- WHITE, M. (2011). *Narrative Practice: Continuing the Conversations*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- XYGALATAS, D. (2019). Strong Interdisciplinarity and Explanatory Pluralism in Social scientific Research. *Items. Social Science Research Council*, dostupné online 1.7.2019 <<https://items.ssrc.org/insights/strong-interdisciplinarity-and-explanatory-pluralism-in-social-scientific-research/?fbclid=IwAR3WxruZ6mQACI9xPaIZhNFoU1COWnYQHRO9otT1gKyWOyluM5TcmUACiEs>>
- XYGALATAS, D. (2018). Bridging the Gap: The Cognitive Science of Religion as an Integrative Approach In: A. Klostergaard Petersen, G. Ingvild Sælid, L. H. Martin, J. Sinding Jensen, J. Sørensen (eds.): *Evolution, Cognition, and the History of Religion: A New Synthesis*, Leiden: Brill, 255 – 272

AUTHORS

ADAM WIESNER sa dlhodobo venuje téme rodovej nekonformity, reflexívnemu písaniu a autoetnografii. V roku 2017 vydal monografiu *Jediná jistota je změna: autoetnografie na transgender téma* (Bratislava: VEDA, Ústav etnológie SAV), ktorá autoetnograficky spracováva tému rodovej tranzície z pohľadu človeka, ktorý sa identifikuje ako non-binary. Okrem svojho akademického pôsobenia sa tiež venuje koučingu a terapeutickému praxi zameranej na riešenie (solution-focused). Záujem o tému postmoderných terapeutických smerov z odborného aj praktického hľadiska ho vedie k hľadaniu možností, ako uplatňovať princípy spolupracujúceho a naratívneho prístupu v terapii, výskume a písaní zároveň.

Viac informácií: <https://uesa.sav.sk/?q=sk/adam-wiesner-mgr-phd>
ORCID ID: 0000-0001-8071-2961

VLADIMÍR BAHNA has long been dealing with the cognitive approach to the study of cultural and social phenomena. In his doctoral thesis, he explored the mechanism of origin and dissemination of stories on encounters with supernatural phenomena, where he combined knowledge on psychology, autobiographical memories and traditional ethnographic research. In 2011–2014, he was member of the Laboratory for Experimental Research of Religion project, the aim of which was to educate researchers from humanities and social sciences in the use of experimental methods, methodological integration and innovation in the study of religious behaviour and faith. Under this project, he examined the impacts of synchronisation on the formation of social ties and cooperation, as well as the effects of the disgust emotion on ritual behaviour. He also currently deals with the cognitive and evolutionary approach to explaining the success of conspiracy theories.

More details: <https://uesa.sav.sk/?q=en/vladimir-bahna-mgr-phd>
ORCID ID: 0000-0002-1809-8283

LUBICA VOLANSKÁ has been dealing with the functioning of organisations under FOROST projects (Forschungsverbund Ost- und Südosteuropa, konkrétne na Ludwig-Maximilians-Universität in München at the Institut für Volkskunde/Europäische Ethnologie). She has been studying themes related to the focus of the projects Everyday Culture in Socialism: Daily Life Practices and Strategies in Socialist Countries and Their Impacts on Transformation (2001 – 2003) and Heritage of the Socialist Daily Life: Social Networks and Confidence in Post-Socialism (2003 – 2005), namely the relationship to employment and employers, functioning of the corporate environment in the given period, as well as links between work and family life. She is currently collaborating on an external basis with the Traditional Folk Culture Centre at SLUK, which is an organisation responsible for the agenda of intangible cultural heritage protection and implementation of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage in the Slovak Republic.

More details: [https://uesa.sav.sk/?q=en/
lubica-volanska-herzanova-mgr-phd](https://uesa.sav.sk/?q=en/lubica-volanska-herzanova-mgr-phd)
ORCID ID: 0000-0003-3267-5240

ADAM WIESNER has long been dealing with gender non-conformity, reflexive writing and autoethnography. In 2017, he published the monograph *Jediná jistota je změna: autoetnografie na transgender téma (The Only Certainty is Change: Autoethnography on Transgender Themes*, Bratislava: VEDA, Institute of Ethnology SAS), which analyses, in the form of autoethnography, gender transition from the point of view of a person who identifies themselves as non-binary. Along with his academic work, he is also active in the field of coaching and solution-focused therapeutic practice. His interest in the exploration of postmodern therapeutic currents from the expert and practical perspective brings him to the search of possibilities of applying the principles of collaborative and narrative approach in therapy, research and writing.

More details: [https://uesa.sav.sk/?q=en/
adam-wiesner-mgr-phd](https://uesa.sav.sk/?q=en/adam-wiesner-mgr-phd)
ORCID ID: 0000-0001-8071-2961